

המראות הצובאות

פירוש אלשיך

לספר

חבקות

מאת

רבי משה אלשיך

מהדורה מעוצבת

עיצוב: זהבה גרליץ

דעת

ירושלים תשע"ט

התוכן

3.....	פרק א
8.....	פרק ב
14.....	פרק ג

אלשיך חבקוק

פרק א

א המשא אשר חזה חבקוק הנביא :

ב עד-אנה ה' שועתי ולא תשמע אֶזְעַק אליך חמס ולא תושיע :

ג למה תראני און ועמל תביט וְשָׂדִי וְחֲמִס לְנִגְדֵי יְהִי רִיב וּמְדוֹן יִשָּׂא :

ד על-כן תפוג תורה ולא-יצא לנצח משפט

כי רשע מכתיר את-הצדיק על-כן יצא משפט מעקל :

(א) המשא אשר חזה חבקוק הנביא וכו'. הנה קבלו רז"ל כי חבקוק נבא בימי מנשה, והתנבא על נפילת ישראל ביד נבוכדנצר, והיה נכוח באש קנאתו באמת, באמור למה ילקו ישראל על ידי איש רשע כמוהו, אשר יבוא ביאורו בס"ד.

והנה שלמה בחכמתו למד דעת את עם בני ישראל, אם יראו הצלחת רשע מכתיר את צדיק, אל יתפלל שיכה ה' את הרשע, כי אם שיציל וירחם את הצדיק, באומרו אל תאמר אשלמה רע קווה אל ה' ויושע לך, אמר חבקוק הלא שמעתי עצה תחילה ולא שועתי על הרשע שתבוא עליו רעה, כי אם עלינו שתרחם על ישראל, אך בראותי שלא עניתני תפסתי דרך אחרת ואזעק על חמס הרשע, באמור כי גם שרבו אשמותיו תחתום גזר דינו על הגזל, כדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על החמס.

וזהו (ב) עד אנה ה' שועתי כו'. לומר הן אמת שמהראוי היה להתפלל שתושיע לי ולא שתצר לזולתי, אך עד אנה יהיה שה' מידת רחמים שועתי, שתתן לי כמידתך ולא תשמע, על כן תפסתי דרך אחרת ולא שועתי על אשמות הרשע הנזכר, כי אם על החמס שתחתום גזר דינו עליו, ואין צריך לומר שלא הכיתו כי אם שאפילו לא תושיע אותנו מידו, וזהו אזעק אליך חמס ולא תושיע.

(ג) למה תראני און כו'. הנה ראה את נבוכדנצר בא על ישראל להשמיד להרוג ולאבד, שלא לשם שמים ללקותם על עוברם רצון קונם, כי אם כאויב לבלע ולהשחית, אמר הנה לא יבצר ממני כי את הצדיק תייסרנו יה ואת הרשע תשלם על פניו, אמנם הן זאת תהיה תשובה מתקבלת אשר לא תצא ממנה תקלה, הוא כל אחד בפני עצמו הצדיק לוקה והרשע בשלוח, אך שיהיה לקות הצדיק ע"י הרשע, הלא כמו זר נחשב כאשר יבוא בביאור בדבריו, והחל

ואמר, **למה תראני און** שהוא מפרש אח"כ **(ד) כי רשע מכתיר את צדיק**, ואמר הנה ידעתי כי תהיה תשובתך, כי נבוכדנצר בהיותו משרת את מלך בבל, וכתב ספר אל חזקיהו בראות שיבת השמש אחרנית עשר מעלות, והיה לשון הכתב ממני בלאדן אל חזקיהו ואל אלוהיו שלום, ושמע נבוכדנצר ממקומו את קול קורא הכתב, קפץ וינתר על הארץ ג' פסיעות ויקרא ויאמר מה זאת, האם תקדים להזכיר את חזקיהו בשר ודם לאלוהיו, אז הפכו השיטה ויכתבו לאלוהי חזקיהו ולחזקיהו שלום, אז אמר אלוהים, אתה יגעת על כבודי ג' פסיעות, ג' מלכים יהיו לך אתה ובנך ובן בנך, והן זאת היא התשובה אשר עלה על לב חבקוק, ששב ה', על אשר השליטו להיות על ישראל כי ריב לה' עם עמו, וע"י כן בפעם אחת נעשים שתי כוונות:

לשלם גמול האחד,

וליפרע מן השני,

על זה הקדים ואמר, הנה אשר אתה מסתכל מאשר חש על כבודך נבוכדנצר, הוא נסתר מהבריות והנגלה הוא קשה, וזהו **למה תראני און** בחוש בעיני בשר לי, ואתה הן אמת כי עמל אשר עמל לכבודך נבוכדנצר ג' פסיעות אשר תביט להשליטו, אך זה אינו נגד עינינו כי אם שד וחמס לנגדי, ואשר לא יראה רק זה הלא יהרהר אחריו, וזה על הנוגע אל נבוכדנצר וגם על ישראל הלוקין, הלא תאמר כי ריב לך עימהם הנה ידעתי כי זוהי **ריב**, אך היה התיקון שיהלמם צדיק או מי שיעשה לשום שמים למרק עוונם לריב ריבם, אך זה אדרבה כל ישעו לגרות **מדון**, והאם כמדון של זה **ישא** את הריב שיש לה עם עמך בתמיהה.

ועוד טעם שני והוא כי הלא **(ד) על כן תפוג תורה**. כי לא יבצר מלעלות על לב כל המון עם הארץ, כי אין זה רק מפאת המזל כי נבוכדנצר נולד במזל לשדד את ישראל, וישראל במזל שיכנעו תחתיו והוא הפך כל תורת ה', וכמאמר הרמב"ם ז"ל בשמנה פרקיו שכתב, שאם נאמין שמשפטי הכוכבים מעלין ולא מורידין, ח"ו תיפול כל התורה כולה ולא יצא משפט לאור, כי הלא אם יהרוג ראובן את שמעון למה נחייב מיתה את ראובן, והלא יאמר אני נולדתי במזל אשד דמא ושמעון במזל שדמו ישפך, ואם כך מוכרח אני במעשי ואנוס ולמה אהרג.

וזה יאמר, על כן תפוג תורה כמו שאמר הרמב"ם כי תיפול חלילה כל התורה **ולא יצא לנצח משפט**, שהוא כי יאמר ההורג את חברו כי הכל תלוי במזל, והראיה לבלתי צאת **לנצח משפט** הוא, בראות כי רשע מכתיר את צדיק כנבוכדנצר וכיוצא בו, ואם כן אין זה רק כי הכל תלוי במזל, על כן יצא משפט מעוקל באופן שנתן שני טעמים לבקשתו:

א', מפני חילול ה' כאומרו למה תראני און כו',

והשני, באומרו על כן תפוג תורה וכו',

והוא כי אלו היה נבוכדנצר מצליח ולא היה מיצר לישראל לא היה התלונות האלו, כאשר בראות צרת הצדיק ע"י הרשע ועל כן הייתה תלונתו.

ה ראו בגוים והביטו והתמהו תמהו כי-פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי-יספר :

ו כי-הנני מקים את-הכשדים הגוי המר והנמר

ההולך למרחבי-ארץ לרשת משכנות לא-לו :

ז אים ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא :

ח וקלו מנמרים סוסיו וחדו מזאבי ערב ופשו פרשיו

ופרשיו מרחוק יבאו יעפו כנשר חש לאכול :

ט כלה לחמס יבוא מגמת פניהם קדימה ויאסף כחול שבי :

י והוא במלכים יתקלס ורזנים משחק לו הוא לכל-מבצר ישחק ויצבר עפר וילקדה :

יא אז חלף רוח ויעבר ואשם זו כחו לאלהו :

(ה) **ראו בגוים והביטו וכו'.** ולהורות איך ירפו ידי ישראל מעשות משפט, ע"י מה שיראו את נבוכדנצר הרשע מכתיר את ישראל, אמר כמדבר עם ישראל, **ראו ישראל בגוים והביטו** בעיניכם **והתמהו** ולא שתגעו בהשגחה חלילה כי אם **תמהו** בלבד, שתישאר התמיהה בלבבכם בודדת כי לא תדעו התשובה, אך ישנה לפניו יתברך בודאי, והיא כי פועל ה' הנזכר למעלה מבהיל **שלא תאמינו כי יסופר**, והוא כי עדן לא היה כי אם שאני מספרו מעתה טרם יהיה, שכ"כ הוא מתמיה **שלא תאמינו כי יסופר**, לומר כי בהיות השגחתו יתברך ומשפטו אמת בלבבכם, שלא תטילו פקפוק בהשגחה חלילה, **כי לא תאמינו כי יסופר**, והפועל שהוא יתברך פועל עתה שעליו התפעלתי הוא אומרו יתברך אלי.

(ו) **כי הנני מקים את הכשדים.** שהמה מהבל יחד, כי הן ארץ כשדים זה העם לא היה, והוא יתברך מקימו מערמות עפר הגוי המר, שלא ממתיקות לשונו או מהיטיבו את העמים ממישיכם אחריו לשאול בהם, כי הלא הוא **גוי המר** וגם לא מרוב חכמה כשלמה, היו נמשכים אחריו להשתעבד אליו, כי הלא הוא **נמהר** ותגדל הצלחתו **שהולך למרחבי ארץ**, כבא לרשת נחלת אבותיו, וזהו **ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו** כמעט בלי מלחמה.

והוא כי הנה (ז) **איום ונורא הוא.** שאימתו מוטלת על הבריות ומאימתו יחתו וימסרו בידו, וכ"כ גדלה הצלחתו עד שאין דבר פיו להשמיד גוים שב ריקם, כי הנה כאשר **ממנו** שהיא מפיו יוצא **משפטו**, לעשות משפט בגוי או ממלכה או **שאתו** שהוא לנשא את זולתו, **יוצא** דבר לא ישוב שממנו ריקם, כי מיד נעשה כ"כ בקלות.

כי מיד (ח) **וקלו** לעשות דברו. **מנמרים סוסיו.** ללכת יחדו לפעול **מזאבי ערב**, ואין הקלות להיות כי מעטו **פרשיו**, באופן שחצי סוסיו אין רוכבים עליהם ויום משנים אותם ורוכבים

על אשר לא רכבו בתחילת היום, ועל כן יקלו סוסיו לא כן הוא, כי הלא **פשו פרשיו** ואין מהסוסים פנויים כלל, וגם פרשיו בלתי נלאים כדרך הפרשים רוכבי סוסים, שבבואם **מרחוק** ברדתם מעל הסוסים עד אחר שעה או שתיים לא יוכלו לרוץ, כי אלו פרשיו עם היות שמרחוק **יבואו** לא יקרום לאות, כי מיד **יעופו** לשלול ולבזז **כנשר חש לאכול**, ואין כל זה כי אם אלוהי שמן השמים יעזרוהו, ומי יתן היה עינינו לעשות רצונו יתברך, לתת נקמת עוברי רצונו יתברך. כי אם אדרבה **(ט) כלה כאחד לחמס יבוא**. וכ"כ הוא אוהב חמס כי אפילו אשר **מגמת פניהם קדימה**, שהוא גויים שיבואו לארץ להקביל פניו להשתעבד אליו להיות לו למס עובד, ישבה אותם לעבדים ולשפחות לחמוס אותם ואת כל אשר להם, וזהו **מגמת כו' ויאסוף כחול שבי** והוא נבוכדנצר, אינו נותן תודה לה' על כל אשר הצליחו.

כי אם **(י) במלכים יתקלס**. כלומר כי גדרו למעלה מכולם וכו', ומה גם במה שאמרו ז"ל שעשה עצמו אלוה **והוא לכל מבצר ישחק**, ומי יתן והיה לו כסנחריב ששחק על מבצר ירושלים ערב הפסח ובא לו על ראשו, כי זה לכל מבצר ישחק גם על ירושלים, ועם כל זה **ויצבור עפר וילכדה** והוא דרך כובשי כרכים לצבור עפר נגד החומות, כשצרים על עיר להלחם עליה ממוקם גבוה.

(יא) אז חלף רוח ויעבור וכו'. אם יאמר איש למה אאשים את נבוכדנצר והלא לעשות רצונו יתברך כיון, שהרי ידוע מרז"ל כי היה בת קול בכל יום נשמע בהיכל, נבוכדנצר עבדא בישא לך והחריב את ירושלים ועל כן הלך וילכדה וא"כ למה יאשם, לזה אמר **אז חלף רוח**, לומר כי עם היות שבלכתו הלך בכוונה זו, עם כל זה אז כאשר צבר עפר וילכדה חלף רוח, שהיה לו ללכת בשליחותו יתברך **ויעבר** עבירה **ואשם**, ומה' היה מה שעבר רצונו יתברך ואשם בו, הלא הוא ייחס זו **כחו לאלהיו** ולא לאלוהי אמת, ואל ימעט לפניך ה' תתן זו **כחו לאלהיו**, כי הלא על כיוצא בזה נגזרה עלינו מות ושעבוד מלכויות שהוא מתחיל מנבוכדנצר, כי הלא במתן תורה היה לנו חירות ממלאך המוות ומשעבוד מלכויות.

יב הלוא אתה מקדם ה' אלהי קדשי לא נמות ה' למשפט שמתו וצור להוכיח יסדתו :
יג טהור עינים מראות רע והביט אל-עמל לא תוכל
למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו :
יד ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא-משל בו :
טו כלה בחכה העלה יגרהו בחרמו ויאספהו במכמתו על-כן ישמח ויגיל :
טז על-כן יזבח לחרמו ויקטר למכמתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בראה :
יז העל כן יריק חרמו ותמיד להרג גוים לא יחמול :

וז'הו **(יב) הלא אתה מקדם** במתן תורה אלו היית אתה **ה' אלוהי** לבדך **קדושי**, ולא היינו עושים העגל לא היינו מתים, וז'הו **לא נמות** אך אתה **ה' למשפט שמתו** את המוות הזה, וכן **צור להוכיח יסדתו** את נבוכדנצר שהוא שעבוד מלכויות, כלומר ואיך זה הרשע שנותן זו כחו לאלוהיו ייסרנו על מה שחטאנו אנחנו בכיוצא בזה.

(יג) טהור עינים מראות רע וכו'. הנה אתה ה' עיניך הרואות העתיד והמחשבה, ואעפ"י כן אם העתיד הוא רע אפילו יהיה מעשה והמחשבה היא רעה, איך מביט בהם להחשיבם לחטא כי אם לטובה כנודע, כי אמרו מלאכי השרת ריבון העולמים, בני ישמעאל עתידים להמית בצמא את בניך, ואתה ממציא לו מים להחיותו, אמר להם הקדוש ברוך הוא איני דן אלא באשר הוא שם, הפך הטובה כי אברהם נצל מכבשן האש בזכות יעקב שהיה עתיד לצאת ממנו, וכן מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כנודע כי אם הטובה, ועל האחת אמר **טהור עינים מראות רע** כי אם טוב העתיד, על כי איך דן רק באשר הוא שם, וכן **והביט עמל** שהוא פועל הרע בעוד שעדיין אינו עמל, כי אם מחשבה בלבד, שתעשה יתרון לישראל בזה על האומות עתה **למה** תהפך חלילה, **שתביט בוגדים** שבעמך ללקות אותם על בגידתם, ולא תשית לב אל בגידת נבוכדנצר **ותחריש בבלע רשע** במעשה **צדיק ממנו** הם עמך ישראל.

או שעור הכתוב, הנה נבוכדנצר עדיין לא עשה הרעה בימי חבקוק, אמר הנה לומר לפניך למה לא ילקה מעתה על מה שעתיד לעשות לעמך איני אומר דבר, כי הלא אתה **טהור עינים מראות רע**, וכן לומר שילקה מאז יחשוב בלבו לעשותו איני אומר, כי הלא אתה **הביט אל עמל** טרם יעשנו **לא תוכל** כי אינה מידתך, אך **למה תביט בוגדים** שבישראל ללקותם, שאם הוא להיות מעשה הווה, א"כ אפוא **למה תחריש בבלע** בהווה במעשה **רשע צדיק ממנו**, ובדבר הזה שרואים כל העולם **תחריש כבלע רשע צדיק** מתפקדים כל ההמון, לחשוב חלילה כי אין מושל באדם והעולם הפקר לעשות כל איש הישר בעיניו.

וז'הו **(יד) ותעשה אדם כדגי הים.** ע"י **בלע רשע צדיק** יאמרו **שאדם** רב **כדגי הים**, יטעו ויהיו **כרמש שלא משל בו** שיעלה על רוח איש כי כן הוא גם מין האנושי מופקר לעשות, כי לית דין חלילה כאשר אין על רמש האדמה.

(טו) כלה בחכה העלה יגורו וכו'. יתכן להמשיך פסוק הקודם עם זה, לומר הלא הצלחתו כי ותעשה אדם רב מאד כדגי הים עשיתם **כרמש לא מושל בו**, כך כאלו לאותם עמים אין להם שר ולא מזל שיעזרם כרמש שאין מושל בו, וראה גדולת הצלחתו כי **כלה בחכה העלה** שלא היה צריך לצוד עמים, ע"י חיל כבד הנמשל לרשת או מכמורת, כי אם ע"י שר קטון הנמשל

לחכה, ועם כל זה כולם נצודו במזלג קטן, אך אין זה כי אם שאין השר הקטון במתי מעט הוא אוספם, כי אם ש**יגורו בחרמו** הוא שרו של מעלה שיגורם תחת ממשלתו, ואחריו **יאספהו במכמתו** הוא כוכב מזלו, **על כן** הראוי היה **ישמח ויגיל** בלבד על אשר גדלו ה' אך לא יעשה כן, כי אם **(טז) שעל כן יזבח לחרמו**. הוא לשרו, **ויקטר למכמתו** הוא מזלו.

ושמא תאמר, כי הלא אין ממשלת שרו כי אם בחלקו שהוא בתחום בבל וכן כוכבו, לזה אמר **כי בהמה שמן חלקו** שעולה על רוחו שהם משמנים חלקו בעושר, ויהיה ע"י מה שכובשים בחוץ ומביאים שלל לחלקו, וכן **מאכלו בריאה** מכל מאכל אשר יאכל מאשר יביא מכל הממלכות.

ואם **(יז) העל כן יריק חרמו**. כד"א וירק את חניכיו, האם על כן הוא מה שיש לו כח להגביר שרו, שהוא להשמין חלקו מכיבוש כל הממלכות, מי יתן **ותמיד להרוג גוים לא יחמול** אך לא להרוג בישראל עם ה', כלומר ולמה ישליטהו יתברך בישראל עם קדושו.

פרק ב

א על-משמרתִי אַעֲמֹדָה וְאֶתִּיצְבָה עַל-מִצּוֹר
וְאֶצְפָּה לְרֵאוֹת מַה-יִּדְבַּר-בִּי וְמַה אֲשִׁיב עַל-תּוֹכַחְתִּי :
ב וַיַּעֲנֵנִי ה' וַיֹּאמֶר כְּתוֹב חֲזוֹן וּבְאֵר עַל-הַלְחוֹת לְמַעַן יְרוּץ קוֹרֵא בּוֹ :
ג כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפֹּס לִקְצֵץ וְלֹא יִכְזָב אִם-יִתְמַהֲמַה חֲכֵה-לוֹ כִּי-בֹא יָבֹא לֹא יֵאָחֵר :

(א) על משמרתִי אַעֲמֹדָה וכו'. אמר הלא התלוננתי על רשע וטוב לו, איני ח"ו כמטיח דברים או מפקפק בהשגחה חלילה, כי הנה **על משמרתִי** שהיא משמרת התורה ואמונותיה **אַעֲמֹדָה**, ולא בלבד מה שהוא משמרת, כי אם גם מה שהוא משמרת למשמרת, שהוא כמצור ומגדל וחומה נגד המשמרת לשומרה, וזהו **ואתייצבה על מצור** וגם אם יעבור זמן שלא ישיבני מהרה לא אחוש, כי אם **ואצפה לראות מה ידבר**, כי אם ידבר אלי קשות על השאלה כמשמעות דבור זהו **מה ידבר בי**, וגם אצפה ואאריך זמן לראות בעין שכלי **מה אשיב על תוכחתי**, שהוא מה אשיב לה' על מה שהוכיחני על שאלתי.

והנה מיד (ב) ויענני ה' ויאמר כתוב חזון. שאני אומר, ותהיה כתיבה מבוארת על הדפין, וזה אומרו על הלוחות כי היינו דפין היינו לוחות, ושיעור הכתוב, כתוב חזון ובאר ומה שאמרתי כתוב הוא על הלוחות, ומה שאמרתי ובאר הוא למען ירוץ קורא בו.

ומה שתכתוב הוא (ג) כי עוד חזון. זולת זה שהוא ע"י ירמיה כדפירוש רש"י למועד שיפלו הכשדים, ואותו חזון ויפח וידבר על הקץ שהוא ע' שנה, כלומר מה שאין כן בחזון זה שאיני מזכיר הקץ, רק מודיע שאותו קץ שיאמר הנביא ההוא לא יכזב, אם יתמהמה החזון ההוא חכה לו כי בא יבא לא יאחר, ועתה מתחיל ענין חזון זה באומרו הנה עפלה וכו' כאשר יבוא ביאורו בס"ד.

ד הנה עפלה לא-ישרה נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה :
ה ואף כי-היין בגד גבר יהיר ולא ינוה אשר-הרחיב כשאל נפשו
והוא כמות ולא ישבע ויאסף אליו כל-הגוים ויקבץ אליו כל-העמים :
ו הלוא-אלה כלם עליו משל ישאו ומליצה חידות לו
ויאמר הוי המרבה לא-לו עד-מתי ומכביד עליו עבטיט :
ז הלוא פתע יקומו נשכיך ויקצו מזעזעיך והיית למשפוט למו :
ח כי אתה שלות גוים רבים ישלוך כל-יתר עמים
מדמי אדם וחמס-ארץ קריה וכל-ישבי בה :

(ד) הנה עפלה לא ישרה נפשו בו וכו'. זה החילו יתברך להשיב על תלונתו, והוא, כי הנה שתיים הנה כוונותיו יתברך להשיב:

א', להודיעו תשובת תלונתו על תתו יתברך את בניו ביד נבוכדנצר הרשע, שנית, לקרא תגר על הנביא האומר לפניו יתברך מה תעשה, עם היות שלא זז מהאמין השגחתו יתברך ושהכל יבוא לידי חשבון, עם כל זה היה לו לשתוק ולהניח אל דעות שופט כל הארץ לעשות מעשהו, ויכלול שתיהן בפסוק זה בקיצור, ואחרי כן האריך בענין והוא שאמר הנה על דבר נבוכדנצר, דע כי תחילה זכה ונפשו הייתה לעשות רצוני, כי כאשר פסע ג' פסיעות עד גשתו עד המלך, לאמר לו אל יגע בכבודו יתברך לבלתי הקדימו לחזקיהו.

וגם כאשר ציוהו יתברך ללכת לכבוש את ירושלם כמאמרם ז"ל, כי בכל יום הייתה בת קול בהיכלו על כך, אז נפש נבוכדנצר ישרה הייתה בו לעשות רצונו יתברך, אך כאשר עפלה ונשגבה כעופל, ובחן ביקר מלכות רב שמן ויבעט ולא ישרה נפשו בו, כלומר ולכן אני לא ידעתי רק באשר הוא שם ואתן את ישראל בידו, כי אז לעשות רצוני היה חפץ. אלא שאח"כ נתקלקל, אך הנה ממנו אין תימה שגדולתו הטעתו, אך מי שהוא צדיק הראוי הוא שבאמונתו

שמאמין בו יתברך ובהשגחתו ובצדק משפטו, שיחיה כל ימיו באמונתו ולא ידרוש ויחקור בכבשי דרחמנא, וזהו **וצדיק באמונתו יחיה**, כלומר שחבקוק היה לו לחיות כל ימיו בהאמנה בו יתברך, ולא ישאל ולא יתלונן על הנהגתו יתברך, וזהו **וצדיק באמונתו יחיה** ומפני כבוד הצדיק לא הוכיחו כמדבר אתו לנוכח, כי אם כמדבר על מי שאינו לנוכח.

(ה) ואף כי היין בוגד וכו'. הלא אמרתי כי נבוכדנצר הגדיל ועווה כי **לא ישרה נפשו בו**, כלומר ובכן שלם ישלם אין עליו התנצלות לומר שעברו יין שהיה שותה והוא הטעתו, כי הנה גם **שהיין בוגד** עם כל זה **גבר יהיר** הוא מצד עצמו גאה וגס רוח **ולא ינוה**, שמרוב גאותו לא ינוח בנוהו, כי אם הלך למרחבי ארץ לכבוש עולם, וזהו **אשר הרחיב כשאלו נפשו**, כד"א **הרחיבה שאול נפשה כו'** והוא כמות המושלת על הכל ולא ישבע במשול על כל ממלכות הארץ, כי גם רצה למשול גם במה שהוא מעלה משוכני ארץ והוא באומרו **השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי**, שהוא ענין רז"ל שעשה עצמו אלוה ועל זה ויאסוף אליו כל הגוים, כאומרו שלח למכנש וכו' והעביר כרוז **לכון אמרין עממיא אמיא ולישניא כו' ויקבוץ וכו'**, שאחר שאסף אותם מארצות קבצם במקום א' בעל כרחם, והמה מכעסם על השתררו עליהם גם השתרר.

על כן **(ו) כלם עליו משל ישאו.** ויאמרו **מליצה** כמי שאומר **חידות** מוסר להדריך בני אדם, בל יתגאו בעוה"ז כמדברים שלא לנוכח על אוזן כל איש שומע, והכוונה רק **לו** בשבילו וממשלים משל כאלו על אחר ידברו, וזהו **ומליצה חידות לו**, ומאמר המשל הוא כי **ויאמר הוי המרבה לא לו**, והוא ענין מאמרנו על פסוק אל תיגע להעשיר, שהוא כי להתעשר לא נאמר אלא להעשיר שהוא להעשיר את הזולת, שנותן דופי גם על היגע להניח לבניו להעשירם, כי טוב טוב היה שייגע לעצמו ע"י הוציא ממון ליגע בתורה ולתת צדקה ולגמול חסדים, כי עושה כן מוליך כל עשרו לעצמו לעוה"ב, ועל זה אמר מבינתך חדל, לומר כל כך דבר ברור הוא זה כי מעצמך מבינתך, ראוי לך לחדול מהעשיר את הזולת, אפילו לא הייתי מייעץ אותך בזה.

וזה יאמר פה, הנה מכמה טעמים אין ראוי לאדם ליגע להרבות לו:

א', כי **הוי המרבה לא לו** כמאמר שלמה כמדובר,

שנית, כי יגיעת השגת טובות העוה"ז הוא דבר שאין לו סוף והוא יגיעה שאין אדם אומר די,

והמגיע למאה אלף ירדוף אחר הכפל וכן ע"ד זה עד יום המוות, וזה אומרו **עד מתי**,

ועוד טעם שלישי, והוא כי ע"י אהבת התענוגים והעושר רב, ישמן עד יהיו אבריו כבדים עליו

וזה **ומכביד עליו**, ואותו השומן ועביות בשר הוא **עב טיט** לפי האמת, כי הוא מעבה אדמה

אדם כטיט עב הנה זה הוא מאמר העמים, ועתה מסיים רוח ה' דבר בנביא ואומר על

נבוכדנצר לנוכח **(ז) הלא פתע יקומו נושכיך.** הם התולעים בקבר, ואם לא היו לך כי אם אלה

נקל הוא, אך מיד **ויקוצו מזעזעיך** הם ישני עפר יקיצו מתרדמתם ויזעזעוך, והוא מאמר ישעיה הנביא באומרו **רואיך אליך ישגיחו וכו'** הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות אך **אל שאול תורד וכו' איך נפלת משמים וכו'**, באופן שע"י כן יהיו לך למזכירי עונות לבלתי תנוח, כי אם **והיית למשסות למו** למען תרגיש בהם צער מתחולל, עקב מה **(ח) כי אתה שלות גוים רבים וכו'**.

ט הוֹי בִצְעַ בְּצַע רַע לְבֵיתוֹ לְשׁוֹם בְּמָרוֹם קִנּוּ לְהַנְצִל מִכַּף-רַע :

י יַעֲצֵת בְּשֵׁת לְבֵיתְךָ קְצוֹת-עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ :

יא כִּי-אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעַק וְכִפִּיס מֵעַץ יַעֲנֶנָּה :

(ט) הוֹי בִצְעַ בְּצַע וכו'. הנה בספר חבצלת השרון כתבנו בכוונת נבוכדנצר בהקמת הצלם דהבא, כי כאשר ראה נבוכדנצר פתרון חלום הצלם, כי ד' מלכיות יקומו בעולם, **נבוכדנצר הוא הראשון** ואחריו הנמשל **לכסף**, ואחריו הנמשל **לנחשת**, ואחריו הנמשל **לברזל**, חרה לו עד מות, כי ראה כי יבוא יומו ולא ימשך מלכותו, כי אם עד בוא זמן מלכותא דכספא.

על כן יעץ תחבולה לעשות צלם זהב כלו, למען ע"י חכמת כשפיו יהפך כל בחינות מלכויות הנמשלים למתכות אברי הצלם, אל נמשל מתכת הראש הוא נבוכדנצר רישא די דהבא, שכל ממשלות המלכויות העתידיים להיות בעולם יהיו ממנו ומזרעו, והיה הקסם שע"י כרוע והשתחוות כל עממיא אמיא ולישניא, אשר נמצאו כולם שם אל צלם הזהב יכנעו תחת שרו של נבוכדנצר ותחת ממשלת רישא די דהבא, ולא ירים ראש כל אומה ולשון, אשר מכללם הג' מלכויות העתידיים למשול בעולם אחרי ממשלת מלכותו, ולא די שלא שווה לו כי אם שגם היה לו בושתי וחרפה, בראות אשר עשה אלוהים לחנניה וחבריו ויהי לו לבושה, ומה גם למה שאמרו ז"ל **במדרש חזית**, כי עלה דניאל בסולם והשביע את ציץ הקדש לצאת אל תוך פיו, ואז נפל הצלם ארצה ונעשה חתיכות, והיה כל איש מלקט מפירוריו ועושה מהם עכסיס לכלבו, והה"ד היו **עצביהם לחיה ולבהמה** באופן היה בושתי לביתו, תחת אשר חשב להקים דגל ביתו עולם ועד.

זהו יאמר כמדבר אליו על עצתו זאת **הוֹי בִצְעַ בְּצַע**, שחמד כל מלכויות העתידות למלכים שאחריו שהיה רע לביתו, שבעוון זה נמשל כבהמות שבעה עדנין, והבצע אשר בצע הוא **לשום במרום קנו** להיות גבוה רם על כל גויים מושל על כולם תמיד, אשר עשה כן **להינצל מכף רע**, הוא אשר נועד להיות במלאת למלכותו ע' שנה לנפול בכף רע, כאשר ייעד לו ירמיה הנביא, שיפול ביד מלכות הבא אחרי רישא די דהבא.

כי הלא אתה ע"י **(י) יעצת בושתי לביתך** עצת הצלם דהבא, היה בושתי לביתו כמדובר ממדרש חזית ומענין חנניה וחבריו, שכוונתך הייתה **קצות עמים רבים** מלשול, ואדרבה היית **חוטא** ומחסר **נפשך** כד"א ובני שלמה חטאים, והוא כי בז' עדנין חסרה נפשו ממנו נפש אדם ולבב חיוא יהיב ליה.

ולא היה אפשר להתקיים **(יא) כי הנה אבן מקיר** בית המקדש ששלחת בו יד **תזעק וכפים מעץ** ביהמ"ק **יעננה**.

יב הוי בנה עיר בדמים וכוונן קריה בעולה :

יג הלוא הנה מאת ה' צבאות וייגעו עמים בדי-אש ולאמים בדי-ריק יעפו :

יד כי תמלא הארץ לדעת את-כבוד ה' כמים יכסו על-ים :

(יב) הוי בונה עיר בדמים וכו'. הנה ד' הוי נאמרו פה זה אחר זה, והנה ביארנו **הראשון** על **נבוכדנצר** הוא הראשון מארבע מלכויות אשר גלינו בידם, ודבר דופי על נבוכדנצר שבקש להיות הוא זרעו מושל ממשל כל הארבעה, והנה ממוצא דבר היה נראה כי טובים היו השלשה שאחריו, שעל כן חרה אף ה' עליו על בואו להשיג גבולם, על כן בא הנביא ברוח ה' דבר בו ואומר, כי לא מצדקת הבאים אחריו כעס עליו רק על גאותו וגאותו, כי הג' שאחריו גם המה הרשיעו, ובראשון משלושתן החל הוא **מדי** אשר **המן** ואחשורוש הם היו בעוכרי ישראל כנודע מרז"ל, ממשל מבעל התל ובעל החריץ.

ועל האחד הוא **המן** שחשב לבנות ביתו אשר החל להפילו שמואל, כאשר שסיף את אגג ע"י הרוג את ישראל, וכמו שאמרו ז"ל משל לקן שהיה על שפת הים ובא גלו ושטף את קנו, מה עשה העוף ההוא, היה נוטל עפר ומשליך לים, אמר הים שטף קני אני אחזרנה עפר ארץ, כך המן אמר, ישראל הרגו מעמלק וכו' אני אשמיד את כולם, נמצא שהיה נראה לו שע"י עשות דמים בישראל, היה בונה ביתו ונעשה ההוי עליו.

וזהו **הוי בונה עיר בדמים**, ועל **אחשורוש** אמר **וכונן קריה בעולה**, שהוא כי כאשר החל כורש לבנות ע"י ישראל את ירושלם, כתבו לאחשורוש שטנה לומר שאם תבנה יחריבו מלכותו, כי היא מהנזקת מלכין ואז ביטל בנין ביהמ"ק, ועליו יאמר **וכונן קריה בעולה** כי גם הוי למי שחשב לכונן קריתו בעולת בטלו בנין ביהמ"ק.

ושמא תאמר, אם כן אפוא כי המן ואחשורוש שניהם חשבו על ישראל רעה ועשו לולא **(יג) ה' צבאות**. אך דע אפוא כי אין נקי, כי אין קב"ה ותרן חלילה, כי העמים אשר אינם לוקים בעת

רשעתם, מהם לוקים באש גיהנום, וזהו **ויגעו עמים בדי אש** ויש **לאמים** ילקו בדרך אחרת שיהיה להם **ריק** כל טוב כחוסר לחם עד **יעפו**, ויהיו מתנוונים ימים רבים עד יגועו עם ייסורין קשים, ואם יתמהמה אל תתמה, כי הלא זה יהיה להם כאשר **(יד) תמלא הארץ לדעת את ה' כו'**. שהוא לעתיד לבוא, וגם אומר **בדי אש** יהיה גם אז כי ארז"ל כי גיהנום שלעתיד לאומות עכו"ם הוא, כי יוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתקה ותלהטם, כד"א כי **הנה יום בא בוער כתנור וכו'** וליהט אותם היום הבא וגם אז יהיה ענין בדי ריק.

טו הוי משקה רעהו מספח חמתך ואף שכר למען הביט על-מעוריהם :
טז שבעת קלון מכבוד שתה גם-אתה והערל תסוב עליך כוס ימין ה' וקיקלון על-כבודך :
יז כי-חמס לבנון יכסך וישד בהמות יחיתן מדמי אדם וחמס-ארץ קריה וכל-ישבי בה :

(טו) הוי משקה רעהו וכו'. אחר דברו על **גלות בבל וגלות מדי החל במלכות יון**, ואמר עליו **הוי משקה רעהו**, כי אוי למי שמשקה רעהו כוס חימה אפילו לא תהיה השקאה רבה, ומה גם אתה כי זולת מציאות השקאה לישראל, היית **מספח** ומחבר אל כוס החימה גם **חמתך** למלאת כוס אחר.

ולא עוד, אלא ריבוי עד **אף שכר** וכל מה שהשקיתם כוס צרות היה, כדי שימסרו לך בנותיהם כנודע כי שלחו יד בבנות ישראל, וגם מהם היה עינוי ההגמון וזהו **למען הביט על מעוריהם**.

והנה **(טז) שבעת קלון מכבוד**. כי הבתולה הידועה שהיה לה כבוד, ממנה שבע קלון כנודע ממעשה שהיה, וזהו **שבעת קלון מכבוד**, וכמו ששתה ונקלה אותו שהיה חלק ממך **שתה גם אתה** כללות יון והערל מתרעלת הכוס, כי **תיסוב עליך כוס ימין ה'** הוא כוס ע"י ימין ה', ע"י הכהנים המתייחסים אל הימין כנודע, וכן היה, כי על ידי החשמונאים שתו ולעו ואחר כך לא היה עוד מלכות ביון, ותחת הכבוד הגדול שהיה לו כי אלכסנדרוס מלך בכיפה, היה לו קלון כי לא היה עוד ליון אדר מלכות וזהו **וקיקלון על כבודך**.

(יז) כי חמס לבנון יכסך. הוא בית המקדש שנכנס להיכל ופרץ פרצות וטמא הטהרות יכסך, ותחת היות חיתת האדם על הבהמות יהפך לך כי **ישד בהמות יחיתן יון**, כי גם בהמות יושד יחיתן מעון **דמי אדם** מישראל הקרויים אדם אשר שפך **וחמס ארץ ישראל קריה** ידועה היא ירושלים **וכל יושבי בה**. והנה **יון** בכל אשר פעל ועשה הוא שהיה בוטח בפסלו, כי על כן על הבלתי משתחוה לפסלו היה הורג וכעובדא דחנה ושבעה בניה.

יח מה-הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יצר יצרו עליו לעשות אלילים
אלמים :

יט הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה
הנה-הוא תפוש זהב וכסף וכל-רוח אין בקרבו :
כ וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל-הארץ :

אומר עתה הנביא ראו נא הכל (יח) מה הועיל לו פסל. להצילו מכל הרעה הבאה עליו, והיה לו לשית לבו כי הבל הוא, כי הלא פסלו יוצרו אשר יצר צורתו כי אל מה יביט איש, אם על הצורה הלא פסלו אדם אשר פסלו ויצר אותו, כי הצורה מעשה ידי אדם, אך הוא מסכה שהוא חתיכת מתכת והוראת הצורה שהוא דמות חמה דמות לבנה דמות מלאך, הנה יוצרו הנזכר מורה שקר כי בטח יוצר בשקר הנזכר הוא מה שזה נדמה אליו, ולא על המסכה הזאת יצרו הוא שמושל עליו, הוא יצר סמוך הוא היצה"ר שמושל עליו ומפתה לעשות אלילים אלמים, בשום בלבו שלא על הפסל הזה הוא סומך, כי אם על מה שהוא מורה, שהוא דוגמתו למעלה והוא מורה שקר כמדובר.

(יט) הוי אומר לעץ הקיצה כו'. הנה הוי זה דבר על מלכות אדום ועליו יאמר הוי אומר וכו', הנה (באותם) אחר חורבן בית שני לא היה להם אותה ידיעה קדומה שהייתה לראשונים, לעשות דוגמה ממה שלמעלה עם שגם הוא הבל, כי היו בוטחים על עץ פסלם ועליהם הוא אומר, הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם.

ושמא תאמר, גם שהם לא ידעו לעשות הוראת דוגמה עליונה, הוא מעצמו יורה העליון, על כן אמר כמתמהמה הוא יורה.
ועוד, כי גם שהיה מורה הנה בעץ כי הבל הוא מעשה תעתועים, כי אוי לבוטח בו כי הלא מה שחושבים עושה דוגמות הללו, הלא הוא להעשיר שישפיע עליהם זהב וכסף, כי במקום שהיה לו לעושהו לתפוס על ידו ממון, אדרבא העץ הוא תפוס ממנו זהב וכסף.
ועוד כי וכל רוח אפילו רוח בהמה אין בקרבנו, ואם תראו כי הוא יתברך רואה וסובל לא יתמיד רק עד תמלא הסאה, כי הנה כאשר וכו', כאשר (כ) וה' יהיה בהיכל קדשו. כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו הס מפניו כל הארץ.

פרק ג

א תפלה לחבקוק הנביא על שגינות :

ב ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברגז רחם
תזכור :

ג אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר-פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ :

ד ונגה כאור תהיה קרנים מידו לו ושם חביון (עזה) [עזו] :

ה לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו :

ו עמד ומדד ארץ ראה ויתר גוים ויתפצצו הררי-עד שחו גבעות עולם הליכות עולם לו :

ז תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון יריעות ארץ מדן :

(א) תפלה לחבקוק הנביא וכו'. אחרי הודיע אלוהים אותו את כל החיזיון, הנה ארז"ל שנראה אליו כאלו ח"ו הטיח דברים כלפי מעלה על הצלחת נבוכדנצר לשעבד את ישראל, ועל כן בקש רחמים לפניו יתברך בתפילה זו.

ואמר (ב) ה' שמעתי שמעך יראתי וכו'. והן אמת, כי הלא אין נראה בתפילה זו ענין חרטת הטחת דברים, ואם באנו להעיר עוד בכל המקראות ירבו הערות מהתיבות, וכמעט רובם משוללי הבנה, אך אמנם אין אנו רשאים לזוז מדרך רז"ל, כי על דבריו אשר התלונן שב ורפא לו, והחל ואמר ה' שמעתי שמעך וכו'.

ולבוא אל הענין נזכיר מאמרם ז"ל בגמרא, דההוא תלמידא דהוה קא מירתת, אמרו לו חטאה את, דהא כתיב פחדו בציון חטאים דנפשיה ומזליה חזו, וזה כתבנו על פסוק ויירא יעקב מאד ויצר לו, כי מאשר נפלה בו יראה היה צר לו, כי אמר לולא שיש בי חטא לא הייתה יראה באה עלי, וזהו ויירא יעקב מאד ועל כן ויצר לו, וכן כתבנו על פסוק את קולך שמעתי בגן ואירא, שהוא שעל שכאשר את קולך שמעתי ותיפול בי יראה, הכרתי כי ערום אנכי מחלוקא דרבנן הנפשטת מן החוטא, שהוא לבוש הנעשה בגן עדן מן המצות ועל כן ואחבא. ועל דרך זה יאמר פה חבקוק הנביא, במה ידעתי כי אנפת בי שעל כן הוצרכתי להתפלל, הלא הוא כי בבוא אלי הנבואה להשיב על תוכחתי יראתי, מה שאין כן בתחילה שהייתי שומע אמריך בהתנבאי מבלי תיפול בי יראה, וזהו שמעתי שמעך יראתי כי זה הוראה שקצפת עלי על תלונתי, שהייתי כמטיח דברים חלילה, כי מאשר יראתי אני חושש כי לא טוב אני בעיניך, על כן זאת בקשתי כי אם בן מות אנכי אל תמיתני, כי אתה החילות להראות בי תחיה ממות, כאלו בראתני באמצע ימי שהוא ע"י אלישע הנביא, שהחיה את בן השונמית שהוא חבקוק אחרי מותו, כן גם עתה בקרב ימי חייני.

וזהו ה' פעלך אשר אתה פעלתו בקרב (ימים) [שנים], כאלו בראתו ופעלתו אז בקרב ימים, שהוא ע"י אלישע חייהו גם עתה, ואם תאמר נא ה' כי אינו דומה, כי הלא הפעם ההוא לא

היה בי חטא כי ילד הייתי, מה שאין כן עתה שגדלתי ואפילו אם שם בעל הרחמים יקבל תפילתי, ירא אני פן תקטרג מידת הדין כאשר ארז"ל שהיה בעת החורבן כנודע, לזה אמר זה חסדך אשר תעשה עמדי, שגם אם מידת הרוגז תקטרג על תלונתי, **בקרב שנים** עתה **תודיע** בעולם, כי **ברוגז רחם תזכור**, שאפילו בהיות בענין רוגז ומידת דין אתה ה' **רחם תזכור** ותחייני.

(ג) אלוה מתימן יבוא וכו'. הנה מאשר ראה כן תמה כי **רשע מכתיר את הצדיק**, היה מקום לאשר אין לבו ורוחו תקועים בתורת ה' ושורשי אמונותיה ביראת ה', לדבר ולומר חלילה כי רם ה' ועל השמים כבוד השגחתו ולא על הארץ, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, שעל כן עגמה נפש חבקוק הנביא לבל ימלא לב בני אדם בהם לפקפק בהשגחה, על כן בראות כי לא טוב בעיני ה' לדבר דבר כי אם להיות תמים עם ה', ולהיות רואה ודומם וסומך בחכמתו יתברך, כי הוא ידע את אשר יעשה ולא אנחנו, רצה להוכיח אמיתת ההשגחה בהוכחות חושיות אשר נגלו לעיני הכל, ולהיות כי הלא יש שתי הנחות אמיתיות הלא הנה: **א.** כי אין הארץ הלזו העכורה נאותה למושב אלוהים, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ, **שנית**, ההשגחה הפרטית בכל פרטי מעבה האדמה וצבאיה קרב איש ולב עמוק, והלא יראה הרואה אותו כמנגדות זו את זו ושתייהן אמת ויציב, על כן הנביא עשה בחכמה והניח ההנחה האחת ויאמר כמתמיה, **אלוה מתימן יבוא**, כלומר, כי הנה פשט דברי התורה יורה כי ישב אלוהים על הארץ, באמור ה' **מסיני בא** שיורה כי מושבו הוא בסיני שהוא תימנה לארץ ישראל, וכן אומרו **הופיע מהר פארן** שיראה כי שם היה יתברך, כי מאומו **וזרח משעיר** אינו רק מציאות זריחה, על כן אמר אין זה כפשוטו, כי היתכן כי **אלוה מתימן** הוא סיני **יבוא** כאלו שם מושבו על הארץ, וכן מי **קדוש** האם יבוא **מהר פארן סלה**, כלומר בין קודם שעשה ישמעאל תשובה בין אחרי כן, האם סלה אפילו אחר שעשה תשובה היתכן יבוא אלוהים מהר פארן, כי האמנם ישב אלוהים על הארץ.

אך אמנם פירוש הענין הוא כי **כסה שמים הודו**, והוא הנודע ממאמרם שם מרז"ל, כי הרכין הקדוש ברוך הוא שמים על הר סיני, נמצא מתקיים פסוק **וירד ה' על הר סיני** ופסוק **ומשה עלה אל האלוהים**, שעל שמים שעל סיני, וזה יאמר **כסה שמים הודו**, כי הרקיע הנקרא שמים כמ"ש פ' אין דורשין כסה הודו יתברך מעיני הבריות שבארץ, ומה שנראה בהר סיני ההארה הגדולה וברקים ולפידים, הלא הוא, כי **ותהלתו** הוא בהיקת אור הודו יתברך, שהיה מפלש למטה ממסך שמים **מלאה הארץ**.

ואם יאמר איש, הלא ד' מסכים הם **רעש** **אש** **ערפל** **נוגה**, והנה הג' היו אז על הארץ שהרי **משה נגש אל הערפל** הוא השלישי, **נוגה** נשאר למעלה כי **נוגה לו סביב**, נמצא כי גם נוגה

יכסה הודו כשמים, והלא יהיו ב' מסכים **נוגה ושמים**, ואיך יבהיק הודו מתוך שניהם עד שתהלתו תמלא ארץ?

לזה אמר **(ד) ונוגה כאור תהיה**. כלומר גם כי ד' מסכים הם אין **נוגה** דומה לשלשה האחרים, כי אין צריך לומר רעש הראשון כי עב וחיצוני הוא, כי אם אפילו **ערפל** שהוא השלישי יש בו עביות מה, אך **נוגה אשר לו סביב** הוא מתוק זך ובהיר כמעט כאור הידוע הוא אור השכינה, באופן שאינו מעכב מלפולש האור בשופע רב, וכך היא **כאור** כי קרני הודו הנז' באים מידו של אלוה הנז', אל הנוגה וחוזרים לו יתברך בהתהפכות האור.

או בדרך אחרת שאומר איך **נוגה** הוא **כאור** הידוע הוא אלוה הנזכר הוא שכינה, הלא הוא ע"י כי **קרנים מידו** של האור הנז' מכים ובאים **לו** לנוגה, ומזככים אותו עד **שכאור יהיה**, ועל כן **שם חביון עזו**, אשר לא היה אפשר להיות נוגה **חביון עזו** אם לא **שכאור תהיה**, באופן כי אין מסך נוגה מעכב האור מלפולש, כי הלא **כאור** הוא נמצא כאלו אין מסך זולתי השמים ועל כן **ותהלתו מלאה הארץ**.

כלל הדברים, כי גם אין מושב אלוהים בארץ אין עכירותה מעכבת השגחתו ממנה, כי **תהלתו** והתפשטותו **מלאה הארץ** ובכן אחר שההשגחה אמת כי הכל מאתו יתברך, לא נתמה על אשר מסרנו יתברך ביד נבוכדנצר, כי אין זה כי אם שבחר ברע במיעוטו, כי אין זה כי אם שהייתה גזרת כליה בְּדָבָר לפני יתברך, ובחר יותר בייסורי גלות ע"י נבוכדנצר.

זהו **(ה) לפניו ילך דבר**. הוא שר הממונה על הדבר לכלות ח"ו, ואח"כ **ויצא רשף** הוא מלאך הממונה על היסורין, כד"א **ובני רשף יגביהו עוף**, וארז"ל אין רשף אלא ייסורין וכו' יצא **לרגליו** של הדבר להשיב רגליו להכות בישראל, כי טוב טוב יסורי הגלות מע"י דבר, והלא ממוצא דבר יצא עתק מפי איש, כי הלא תקנת צרת ישראל אך מה תענה על נבוכדנצר, כי עשה רע ואתה מאריך לו עד ע' שנה, לזה אמר אל תתמה על החפץ כי אל דעות ה', והוא ידע סיבה להאריך עד עת בא זמן הראוי, ומסבב סיבות בל יצא נקי עושה הרעה, אך לא כעת על הסיבה אשר לא ידעה בלתו יתברך.

והוא על דרך ענין דור הפלגה, שארז"ל והלא סדום כחצי חטאת דור הפלגה לא חטאה, כי הדור הרע ההוא העזו פניהם להלחם בקונם, אשר כל שומע תצלנה אוזניו, כי ירד ה' לשפוט ולא עשה להם דבר, כי אם שהפיצם לגבולים ובלבל שפתם, ובסדום הפך משורש הרים ולא נשאר להם שריד, אך הוא כי אחדותם של דור הפלגה ראה אלוהים והאריך להם, מה שאין כן בסדום שעל כן דנם מיד, וזה יאמר הנביא להוכיח משם ענין זה כאשר כתבנו.

הנה (ו) **עמד** הוא יתברך מעשות משפט **וימודד ארץ** לשבעים מידות שהוא בדור הפלגה, ויתן מידה אחת לכל אחד משבעים שרים ולא המיתם, כי שבזה פטר את כולם כעת, אך הוא כי ראה סיבה שהיה האחדות, וע"י כן **ויתר גוים** מן המוות עם היותם בני תמותה, מה שלא עשה כן בסדום כי אם **ויתפוצצו הררי עד** שהפך משורש הרים.

וקראם **הררי עד** שהם הרים של ארץ ישראל, וכן **שחו** שם **גבעות עולם** שהם גבעות עולם ועד, כי לא האריך להיותם הרים וגבעות ארצו כאשר עשה בבבל ששם היה ענין דור הפלגה, אך אין זה כי אם **שהליכות עולם** וסיבוביו **לו** יתברך נתכנו ולא לאדם, והוא היודע מקום שאמרו להאריך ומקום שאמרו לקצר, ולא לאיש בער לא ידע בכבשי דרחמנא וזהו **הליכות עולם לו**.

והענין כי גם בנבוכדנצר ידע ג' פסיעות אשר פסע נבוכדנצר, להשיב את הספרים אשר כתב בלאדן בן בלאדן, אשר הקדים בהם שלום לחזקיה ממלכו של עולם, שעל כן נתן לו ה' שלש מלכויות הוא ובנו ובן בנו, ועל כן האריך להם עד בואם לעולם ויעשו מלוכה, ואפשר שטעם זה הוא בכתוב, שאחר אומרו ענין דור הפלגה וענין סדום, להורות כי יודע תעלומות יודע עת להאריך ועת לקצר, אמר כי גם בנבוכדנצר הייתה סיבה והיא על ג' פסיעות, וזהו **הליכות עולם לו** יתברך כי צעדי כל איש יספור.

(ז) **תחת און ראיתי וכו'.** אמר ראו עתה כי אין להרהר אחר מידותיו יתברך כאשר תעיתי אני, כי מה האדם אשר יבוא אחרי המלך הקדוש יודע תעלומות, כי הלא האדם יראה לעיניים ולא לצפוני סודו יתברך, כי על כן יתעה כשה אובד, כי יראה לפעמים יטיב ה' לאשר חטא על הנפש, לכל מראה עיני האדם, והוא לקוצר השגתו בכבשי דרחמנא כענין לבן שרמה ליעקב להחליף את לאה ברחל, ותחת עונו זה היה ראוי שימעט טובו, ואדרבה ראינו כי אדרבה גדל טובו והוליד בנים אשר עדן לא היו לו זכרים, ואחרי זאת היו לו בנים ואהלים והיה מקום לאדם להרהר, ועל זה פקח עיניו לבן כמבואר אצלי, באומרו **נחשתי ויברכני ה' בגללך**, שהוא אל תחשוב לי עוון שהחלפתי לך את לאה ברחל, כי הלא אם לא היה מה' הדבר על שעיני לאה רכות, פן תיפול בגורל עשו או לטעם אחר, לא היה מברכני ה' בזכותך, אך ה' חשבה עלי לטובה.

וזהו נחשתי באשר עשיתי כי זאת הייתה כוונת הבורא יתברך, והראיה כי **ויברכני ה' בגללך**, הנה כי אשר יראה לעיני האדם רע הוא טוב ומטיב לעושהו, וזה יאמר פה הנה **תחת און** שעשה לבן, הוא כושן רשעתים כנודע שפעל עולה ליעקב, כי החליף לו את רחל בלאה שהיה להקב"ה למעט טובו, אדרבה **ראיתי אהלי כושן** שהצליחו ה' באהלים מבנים ונכסים, כי אין

זה כי אם שה' חשבו לטובה, וכן המדיינים באוהליהם שהביאו מבחר בנותיהם ליהנות במ ישראל בשטים, שהיה נראה כי לטובתם היו עושים, והנה **ירגזון יריעות ארץ מדין**, שצויה יתברך לצרור את המדיינים עד כלותם, הנה כי אין לאדם להרהר אחר מידותיו כי האדם אינו אלא טועה, כי מה האדם להשיג דעת עליון, לדעת בין מה שהוא זכות לפניו יתברך למה שהוא חובה.

ועוד ראה, כי אין מבין מעשה ה', שעל כן אין לאיש להרהר כי הלא **הבנהרים וכו'** כאשר יבוא בביאור בס"ד.

ח הבנהרים חרה ה' אמ-בנהרים אפך אמ-בים עברתך

כי תרכב על-סוסים מרכבתיך ישועה :

ט עריה תעור קשתך שבעות מטות אמר סלה נהרות תבקע-ארץ :

י ראוך יחילו הרים זרם מים עבר נתן תהום קולו רום ידיהו נשא :

יא שמש ירח עמד זבלה לאור חציך יהלכו לנגה ברק חניתך :

יב גזעם תצעד-ארץ באף תדוש גוים :

(ח) **הבנהרים חרה ה' וכו'**. הנה ידוע מרז"ל, כי כשנבקע ים סוף נבקעו גם כל הנהרות שבעולם, כי ויבקע הים לא נאמר אלא **ויבקעו המים**, ובזה יאמר **הבנהרים חרה ה'** שבקעם גם הם.

ושמא תאמר, כי לא עשה ע"י עצמו שמבחין כי אם ע"י האף הוא א' מן המשחיתים הבלתי מבחינים כשניתן להם רשות, לא כן הוא כי **האם בנהרים אפך** זה היה, **אם בים** היית פועל ע"י א' מן המשחיתים שהיינו אומרים שצוו אותו על הים, וכיון שניתן לו רשות לא הבחין ובקע גם הנהרים, אך אין צריך לומר אף שהוא קשה מכולם, כי אם אפילו עברה לא השליטו הוא יתברך בים. וזהו **אם בים עברתך** בתמיה כי אי אפשר, כי אין הקדוש ברוך הוא משליט חיצוני כי אם על הבלתי עושה רצונו אך זה לא יתכן, כי הלא מי לא ייראך לעשות מיד רצונך כי הלא אינך כבן אדם שלא יתהלל חוגר כמפתח, כי אתה **כי תרכב על סוסים** מיד **מרכבותיך ישועה**, וא"כ איך יעלה על לב תמאן הים לעשות רצונך ליבקע שתשלח בו עברה או אף, ואין לומר שעל העדר זכות ישראל סירבה, כי ארז"ל על פסוק **ואעבור עליך והנה עתך עת דודים וכו' ואת ערום ועריה**, ופירשו ז"ל **במכילתא** הגיע העת שנשבע הקדוש ברוך הוא לאבות שיגאל את בניו, אלא שאת ישראל **ערום ועריה** מכל מצות, על כן נתן לה **דם פסח ודם מילה**.

ובזה יאמר פה, אם סירב הים על היות ישראל (ט) **עריה** מכל מצות, הלא אתה ה' **תעור** **קשתך** הוא קשתך אשר נתת בענן לרחם, אם אכלו זכות **דם פסח ומילה** בהצלה שבלייל פסח.

ועוד כי הלא היו להם **שבועות מטות**, והוא, כי הנה במדרש רבה אמרו על פסוק **וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי כו'**, כי זולת שבועת האבות נשבע ג"כ לשבטים, וזה יאמר אם לא היה מספיק שבועת האבות, הלא היה בהם גם **שבועות מטות**, וא"כ למה נאמר שהיה בים עברתו יתברך כי לא יתכן, ואם כן אין לומר שעל שסירב ליבקע שלח בו עברה הוא משחית ולא הבחין ובקע גם הנהרים, אך אין בקוע הנהרות כי אם שרצה הקדוש ברוך הוא יהיה אז אומר מתמיד סלה בעולם.

וזהו **אומר סלה** על כן עשית זה **שנהרות תבקע ארץ** שלא בלבד הים כי אם גם כל נהרות שבעולם, למען ידעו הכל קריעת ים סוף שממנה נמשך בקוע כל נהרות ארץ, שע"י כן תתפרסם ותתמיד אמירה זו בעולם.

ושמא תאמר, כי הלא אמת הוא שסירב הים ליקרע ואמר למשה מפניך איני נקרע, עד שנתן יתברך ימינו על ימין משה כמפורש במדרש, לזה אמר אין על הים אשם, כי הלא כאשר (י) **ראוך יחילו הרים**. בהגלותך על הר סיני וכל שכן הים שאין למים כבודות כהרים, ומה **שזרם מים עבר** רצונך ולא נקרע מיד לפני משה, כי אם **נתן תהום קולו** נגדו ואמר מפניך איני נקרע, הלא הוא מפני **שרום ידיהו נשא**, והוא, כי הלא כתבנו במקומו באר היטב, כי מאמר ז"ל שאמרו, שאמר הים למשה מפניך איני נקרע עד שנתן הקדוש ברוך הוא ימינו על ימין משה, הוא במה שארז"ל במדרש ההוא, כי אמר הקדוש ברוך הוא למשה **הרם והשלך את מטך מלפניך**, ולא תכה בו את הים כי אם **נטה את ירך** בלי מטה **ובקעהו** כי ירך תספיק לקורעו, ועל כן היה מה שהים סירב, וזהו מפניך איני נקרע שהוא מפניך בלבד אם לא מפני אלוהים או מטהו, ועל כן נתן ימינו על ימין משה ואז **הים ראה וינס**, וזהו **נתן תהום קולו** שהוא מה שנתן קולו לסרב, הלא היה מפני שמו יתברך שהוא **רום** אנשים לכן הוא משה **ידהו נשא** בלבד בלי מטה האלוהים.

(יא) **שמש ירח עמד זבולה וכו'**. הנה ארז"ל במחלוקתו של קרח עלו שמש וירח לזבול, והשתחוו ואמרו אם אין אתה עושה דין לבן עמרם אין אנו יוצאים להאיר לעולם, ומחו בהו כמה פולסי דנורא דאמר להו בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם, הה"ד **שמש ירח** וכו',

וראו לשים לב מה לענין זה פה, אך יהיה כי אמר חבקוק הלא אנפת בי ה', על כי מחיתי על כבוד ישראל, כי נתנים ביד נבוכדנצר הרשע, והלא תאמר למה לא לקחתי מוסר משמש ירח, שמיחה על כבוד משה ביד קרח ועדתו ומחו להו פולסי דנורא, אך הנה הם יצא הפסדם בשכרם, כי גם שהרגישו צער על חציך שנחתו במ נהנו באורן, כי באור חציך הרוחניים ומבהיקים מאור השמש וירח יהלכו, ואף כהתם המשך החצים נמשך אור ארוך עד כה הנמשל לחנית שאורו גדול מהחצים, אשר אין צריך לומר לאורה כי אם לנוגה ברק שלה יהלכו, ומתוסף בהם אור על אורן.

ועוד טענה, כי אינני חלילה בלתי חושש על כבודך שישראל חטאו לך וחושש על כבוד בשר ודם הם ישראל, כי הלא לא כיוונתי שלא ילקו ישראל על שחטאו לך, כי אם שיהיה לקותם על ידך ולא ע"י נבוכדנצר, כי הלא הלקות על ידך לרפואה יחשב.

כי הלא (יב) בזעם תצעד ארץ. שע"י היותך זועם בכל יום אתה מצעיד ארץ, כי ע"י מה שתפקוד מעט מעט בכל יום רגע כמימריה, ואינך מאריך זמן לפקוד הכל ביחד, נמשך שאינך מסתלק לגמרי מן העולם ויהיה עדי אובד, כי אם אדרבה תצעד ארץ אך באף, הוא ע"י נבוכדנצר המשחית נקרא אף פועל עמו, שעליו נאמר רודה באף גויים, לא תשליטנו על עמך ישראל, וזהו באף תדוש גוים אך לא את ישראל, כי ידושם כעמיר גורנה ח"ו.

יג יצאת לישע עמך לישע את-משיחך מחצת ראש מבית רשע ערות יסוד עד-צואר סלה :
 יד נקבת במטיו ראש (פרזו) [פרזיו] יסערו להפיצני עליצתם כמו-לאכל עני במסתר :
 טו דרכת בים סוסיך חמר מים רבים :

והנה זהו דרכך, כי בהיות עמך עובדי עבודה זרה במצרים (יג) יצאת כביכול ממחיצתך, כד"א הנני יוצא בתוך מצרים המלאה גלולים, והיה לישע עמך שהיו ראויים ללקות כמצריים, כי הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ואלו הבאת הפקידה למצריים ע"י משחית לא היו נושעים עמך, וכן לישע את משיחך הוא דוד במלחמותיו.

ולא די שהושעתם כי אם שכאשר יצאת לישע עמך במצרים, מחצת ראש וגדול מכל בית רשע, שמת בכל בית בכור או גדול וראש הבית עד כי אין בית אשר אין שם מת, וכאשר יצאת לישע את משיחך בכל מלחמותיו היית מגלה יסוד גוי שכנגדו מהמרחף עליו הוא השר שלמעלה, עד השאר עמו שלמטה שהוא כמו יסוד אליו מגולה מהשר, ולא ללקות לקות משולל מוות כי אם עד צואר הוא עד הרג ואבדן סלה בכל מלחמותיו, ולא זו בלבד עשית לעמך במצרים, כי אם שבדבר אשר זדו באומרם אלוהיהם של אלו פורע מידה כנגד מידה,

על כן ציוה פרעה **כל הבן הילוד היאורה תשלכוהו**, על כי הוא יתברך נשבע שלא להביא מבול לעולם, באופן שיצא חפשי מהעונש, מה עשה הקדוש ברוך הוא אמר לא אביא מבול אך הם יבואו אל המבול בים סוף, ולא הם בלבד כי אם גם שרם, כד"א **וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים** הוא השר, כי מתים לא נאמר וכו' וזה יאמר.

(יד) נקבת במטיו ראש פרדיו. כי בשבט שרצה להכות את ישראל בו ניקב **ראש פירוזיו**, הוא השר מת על שפת הים, ואומר **מטיו** לשון רבים על כי מצרים עשוי יאורים יאורים רבים מהנהר הגדול, ובכל אחד מהם היה הצווי להשליך כל הבן הילוד, ופירש הענין ואמר, כי הנה **יסערו להפיצני** ולזורקני היאורה, והטעם הוא כי **עליצותם** ושמחתם בעשות כן, היה כמי שאוכל **עני במסתר** של פקידת אלוהיהם, על דברת שבועת אלוהים שלא להביא מבול לעולם, ואתה ה' יעצת תחבולה להביאם אל המבול, כמה שארז"ל שעשה שידמו גלי הים לסוסים נקבות בפני הסוסים זכרים של מצרים, והיה הסוס של כל מצרי מדלג ונכנס ומשליך עצמו ורוכבו תוך גל המים וטובעו, והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא הייתי יכול לך, ועתה אתה מכניסני בזעף בתוך המים בעל כורחי, כמאמרם ז"ל על פסוק **לסוסתי ברכבי פרעה וכו'.**

וזה יאמר פה **(טו) דרכת בים סוסיך.** כי כחות משחיתים הדומים לסוסים, דרכת בים להמשיך המצריים, נתלבשו בגלי הים וידמו לסוסים נקבות, שנתת ממשות הוראת חומר מהמים כאלו היה **חומר ממש מים רבים**, נמצא כי המה באו אל המים מבלי תביאם עליהם.

**טז שמעתי ותרגז בטני לקול צללו שפתי יבוא רקב בעצמי ותחתי ארגז
אשר אנוח ליום צרה לעלות לעם יגודנו :
יז כי-תאנה לא-תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה-זית ונשדמות לא-עשה אכל
גזר ממקלה צאן ואין בקר ברפתיים :**

(טז) שמעתי ותרגז בטני כו'. קנצי למליו אמר הנה שמעתי תשובתו יתברך **ותרגז בטני**, שבשומעי יראה ורעד יבוא בי כמפורש על אומר **ה' שמעתי שמעך יראתי**, והיה בשביל **קול צללו שפתי**, שהלואי כי זמותי בל יעבר פי, אך מצד אחד רואה אני כי דעה חסרתי בתוכחתי על נבוכדנצר, כי הנה עתה **יבוא רקב בעצמי ותחתי** במקומי **ארגז**, באמור שלא בדעת דברתי כי הלא קב"ה לאו ותרון הוא על אשמות ישראל, וכל **אשר אנוח ליום צרה** אם הייתי נענה, לא היה רק **לעלות הצרה לעם יגודנו** הוא נבוכדנצר שיצר לי, אך עונות ישראל אינן נמחקין וילקו ע"י הקדוש ברוך הוא.

(יז) **כי תאנה לא תפרח וכו'.** וירעדו והיא רעה גדולה משל נבוכדנצר, כי הלא טובים היו חללי חרב מחללי רעב, אך מעתה אני מקבל עלי כי עם היות כל זה כך **כי תאנה לא תפרח וכו'.** **ושדמות לא עשה אוכל** לא אדאג ולא אקרא תגר כאשר עשיתי.

יח ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי :
יט יהוה אדני חילי וישם רגלי כאילות ועל במותי ידרכני למנצח בנגינותי :

כי אם **(יח) ואני בה' אעלוזה.** כי ניחמתי לומר לפניו יתברך מה תפעל חלילה, **אגילה באלוהי ישעי** שתהיה לי נפשי לשלל, שלא יפקוד עלי עוון העם על שלא מחיתי.

(יט) אלוהים ה' חילי וכו'. הנה כתבנו כי בהשיבו יתברך על תוכחתו הפיל עליו יראה, ועל כן אמר **ה' שמעתי שמעך יראתי,** והיה המורא סיבה לשוב משגגתו ולהתפלל לה' וירחמהו, אמר עתה הנה מהמורא הגדול על צד הפלא נשאר בי כח לעמוד, אלא **שאלוהים אדני חילי** כי שמות אלו הויה בנקודות אלוהי"ם, יורה היותו יתברך רחום בדין כדפירוש **רש"י** בואתחנן, ולא בלבד נתן בי כח לעמוד, כי אם גם **ושם רגלי כאילות** למהר אל בית תפילתי להתפלל תפילה, ואח"כ בהיותי **על במותי** שהבית הכנסת או בית המקדש הוא כראשה של עיר, **ידרכני** בשומו בלבי דברי התפילה, ולא נבעתי מהמורא כענין ה' שפתי תפתח, והשיר **ולמנצח** יהיה כפול ב שביל שני **נגינותי,** א' ע"י אלישע שהחייני, שנית, עתה שאם עתה הייתי מת מה היה מועיל שהחייני הפעם הראשונה.